

Pārskats par skaidrās naudas apriti un pieejamību Latvijā

Latvijas Bankas Naudas apgrozības pārvalde

Dati par centrālās bankas emitēto skaidro naudu – banknotēm un monētām – ļauj labāk izprast vairākus nozīmīgus tautsaimniecības attīstības aspektus. Šajā pārskatā sniegta informācija par skaidrās naudas tīro emisiju¹, kā arī skaidrās naudas pieejamību – bankomātu u. c. skaidrās naudas izmaksas vietu skaitu un izvietojumu.

Pārskats tiek publicēts divas reizes gadā – pusgada un gada skatījumā. Šajā pārskatā analizētas skaidrās naudas aprites un pieejamības tendences 2023. gadā (turpmāk arī – pārskata periods) salīdzinājumā ar iepriekšējiem periodiem.

Svarīgākais īsumā:

- Latvijas Bankas eiro banknošu un monētu tīrā emisija pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2022. gada decembra beigām samazinājusies;
- centrālās bankas neto emitēto eiro banknošu skaits pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2022. gada decembra beigām samazinājies;
- skaidrās naudas nodrošināšanai pārskata perioda beigās Latvijas iedzīvotājiem bija pieejami 887 bankomāti;
- kredītiestāžu bankomātu tīkla kopējais pārklājums pārskata perioda beigās nodrošināja, ka 99 % Latvijas iedzīvotāju bankomāts ir pieejams ne tālāk kā 20 kilometru attālumā.

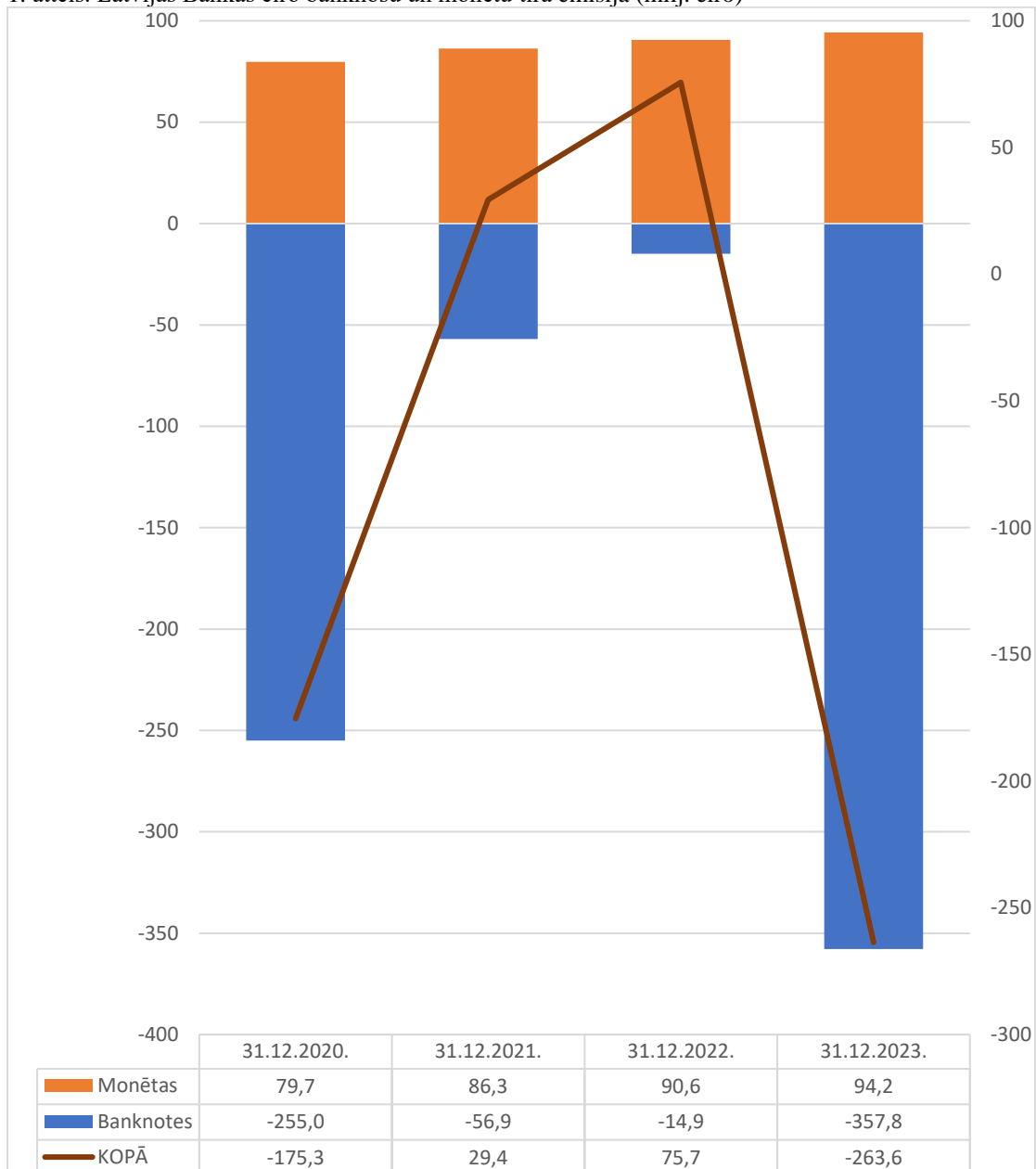
Skaidrās naudas emisija

Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija samazinājās no (–14.9 milj. eiro) 2022. gada beigās līdz (–357.8 milj. eiro) 2023. gada beigās. Savukārt Latvijas Bankas eiro monētu tīrā emisija palielinājās no 90.6 milj. eiro 2022. gada beigās līdz 94.2 milj. eiro 2023. gada beigās. Tādējādi pārskata perioda beigās Latvijas Bankas eiro banknošu un monētu tīrā emisija bija negatīva (–263.6 milj. eiro) (sk. 1. att.).

---

¹ Tīrā emisija ir visas izmaksātās banknotes vai monētas, atskaitot visas centrālajā bankā iemaksātās banknotes vai monētas noteiktā laika periodā (t. i., starpība starp centrālās bankas apgrozībā laistajām un saņemtajām naudas zīmēm). Rādītājs parasti tiek aprēķināts par situāciju konkrētā datumā vai par noteiktu laika periodu.

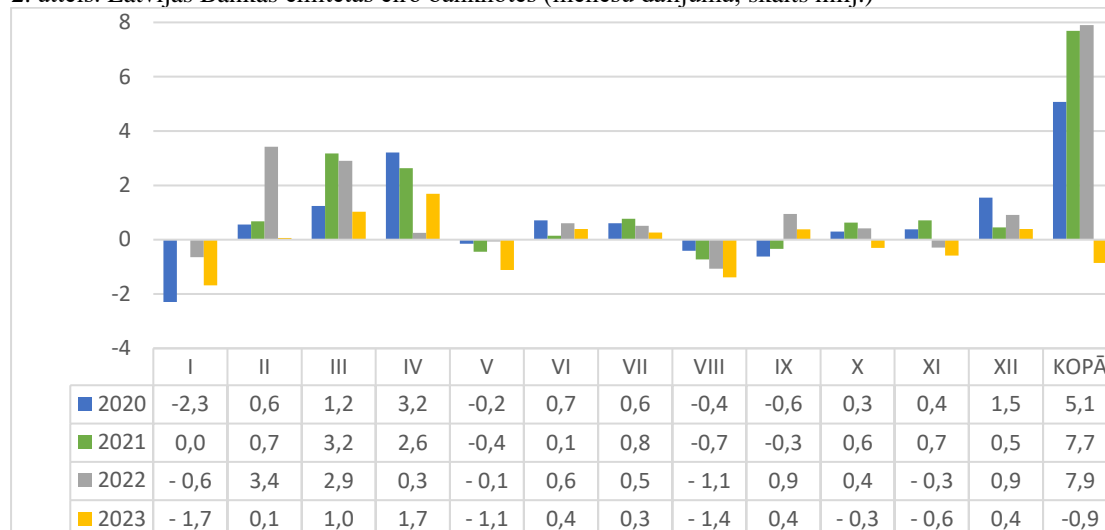
1. attēls. Latvijas Bankas eiro banknošu un monētu tīrā emisija (milj. eiro)

Banknošu emisija

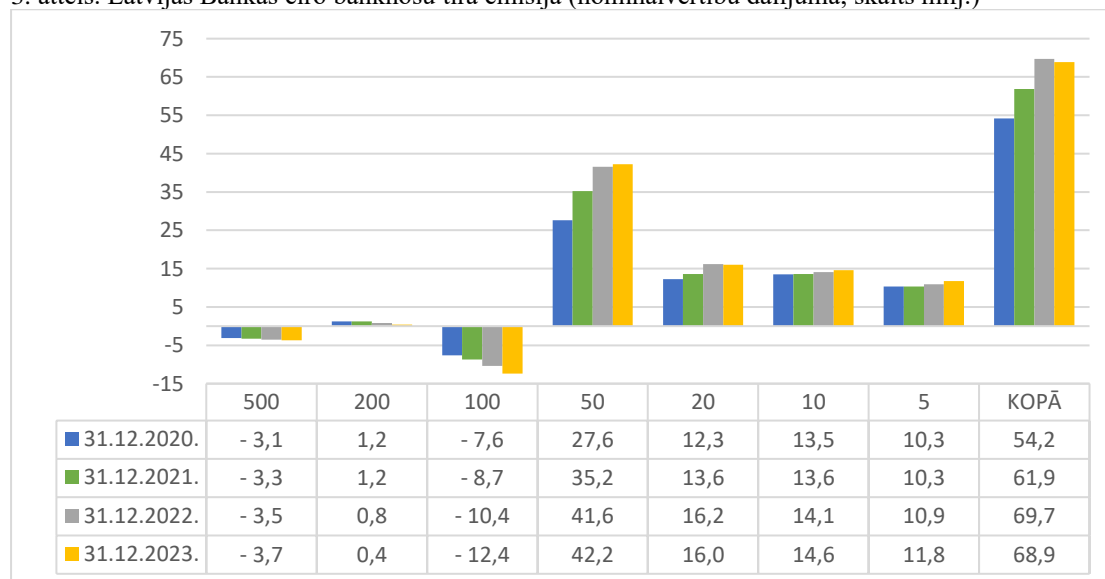
Pārskata periodā Latvijas Bankas emitēto banknošu skaits bija negatīvs (–0.9 milj. banknošu), pretstatā iepriekšējam periodam (sk. 2. att.), kad Krievijas iebrukums Ukrainā bija viens no noteicošajiem iemesliem emitēto eiro banknošu skaita pieaugumam 2022. gadā.

2. attēls. Latvijas Bankas emitētās eiro banknotes (mēnešu dalījumā; skaits milj.)

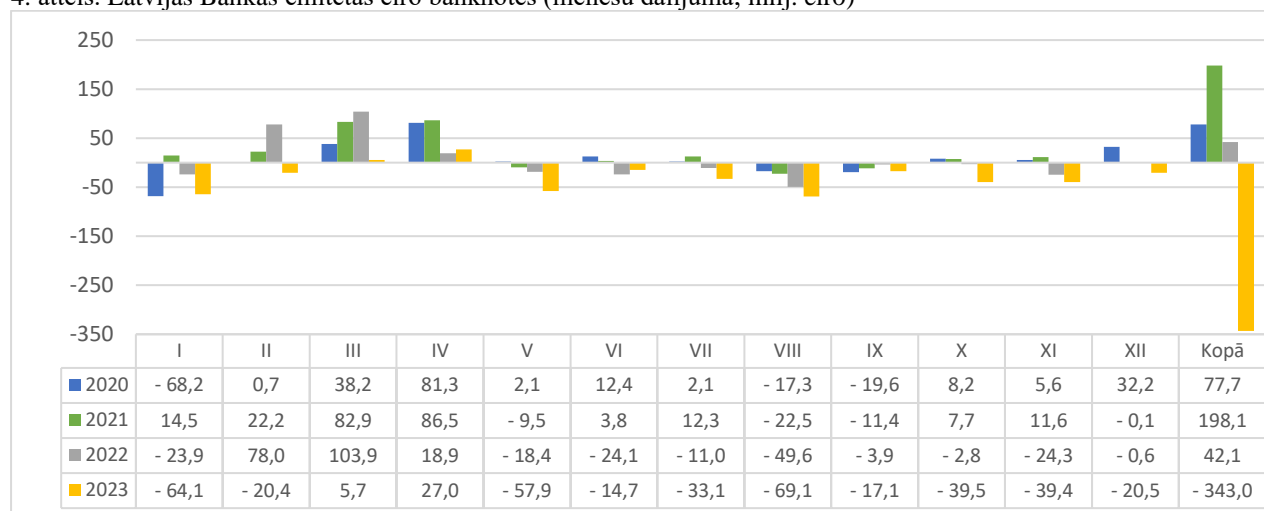
Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija skaita ziņā (sk. 3. att.) pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2022. gada decembra beigām bija samazinājusies par 1.2 % (līdz 68.9 milj. banknošu). Visvairāk no Latvijas Bankas emitētajām eiro banknotēm apgrozībā 2023. gada beigās bija 50 eiro un 20 eiro banknotes (attiecīgi 42.2 milj. un 16.0 milj. banknošu).

3. attēls. Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; skaits milj.)

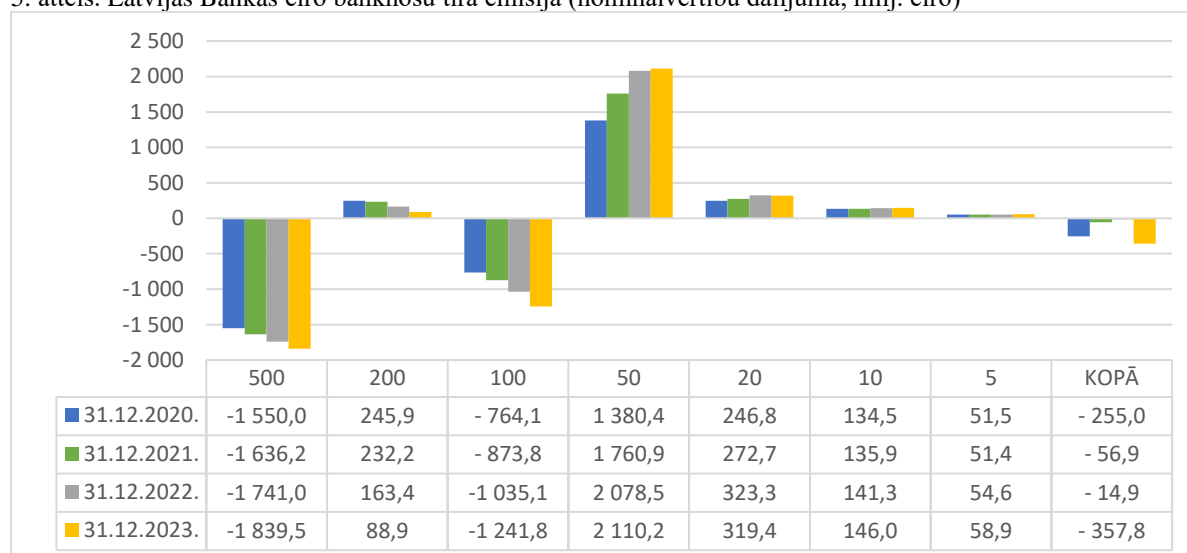
Euro banknošu emisija pārskata periodā bija negatīva (sk. 4. att.). Pārskata periodā Latvijas Banka emitēja eiro banknotes (-343.0 milj. eiro) vērtībā. Tas nozīmē, ka 2023. gadā nominālvērtību summas ziņā banknotes vairāk ir atgriezušās Latvijas Bankā nekā tikušas izmaksātas.

4. attēls. Latvijas Bankas emitētās eiro banknotes (mēnešu dalījumā; milj. eiro)

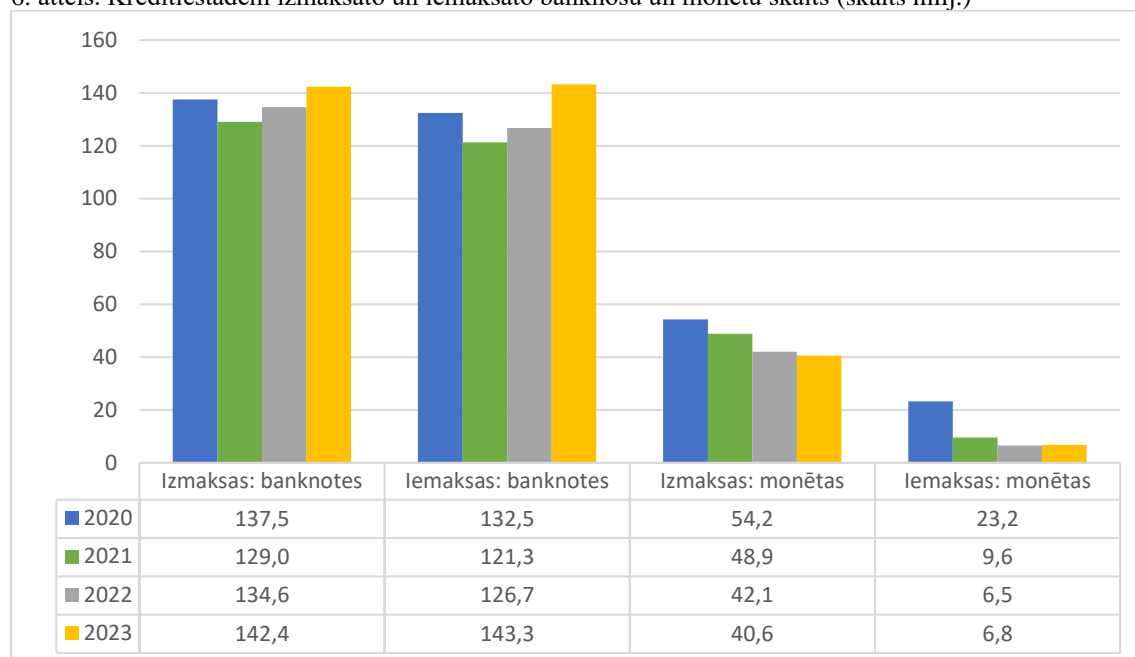
Pārskata periodā samazinājās Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija (sk. 5. att.), ko ietekmēja 500 eiro, 200 eiro un 100 eiro banknošu negatīvā emisija, tāpēc 2023. gada beigās Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija joprojām bija negatīva.

5. attēls. Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; milj. eiro)

Pārskata periodā salīdzinājumā ar 2022. gadu palielinājies gan Rīgas filiālē kredītiestādēm izmaksāto banknošu skaits – par 5.8 %, gan kredītiestāžu iemaksāto banknošu skaits – par 13 % (sk. 6. att.). Kredītiestādēm izmaksāto monētu skaits ir samazinājies par 3.6 %, savukārt kredītiestāžu iemaksāto monētu apjoms ir nedaudz palielinājies – par 4.2 % salīdzinājumā ar 2022. gadu. Monētu iemaksas Latvijas Bankā pārskata periodā pārsvarā veica tikai divi skaidrās naudas apstrādātāji – EUROCASH1 LV SIA un reģionālais uzņēmums SIA "DROŠĪBAS BIROJS".

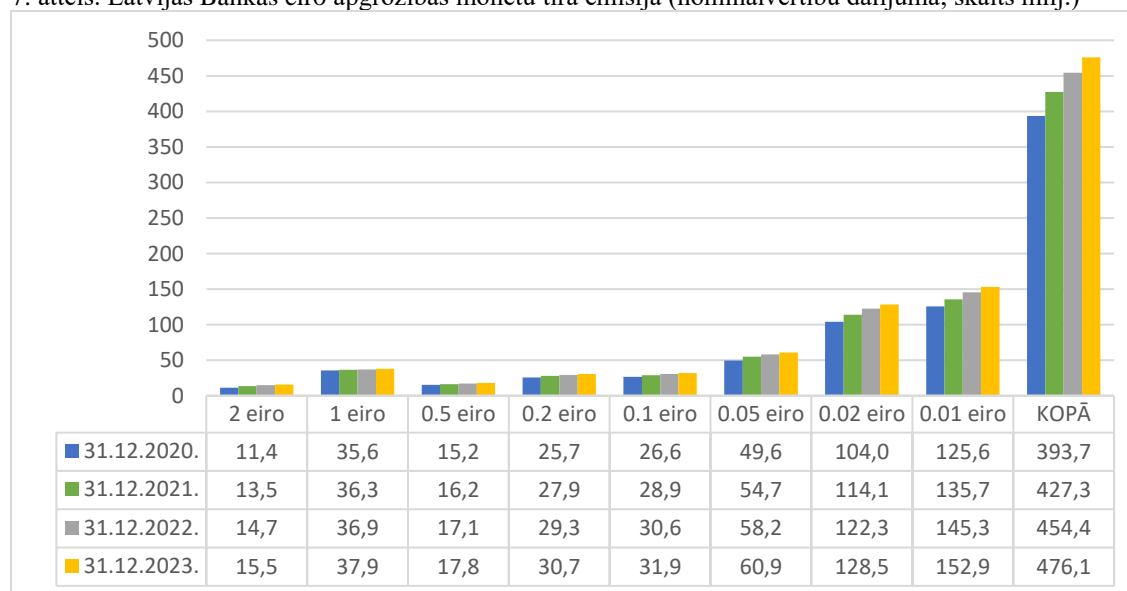
6. attēls. Kredītiestādēm izmaksāto un iemaksāto banknošu un monētu skaits (skaits milj.)

Monētu emisija

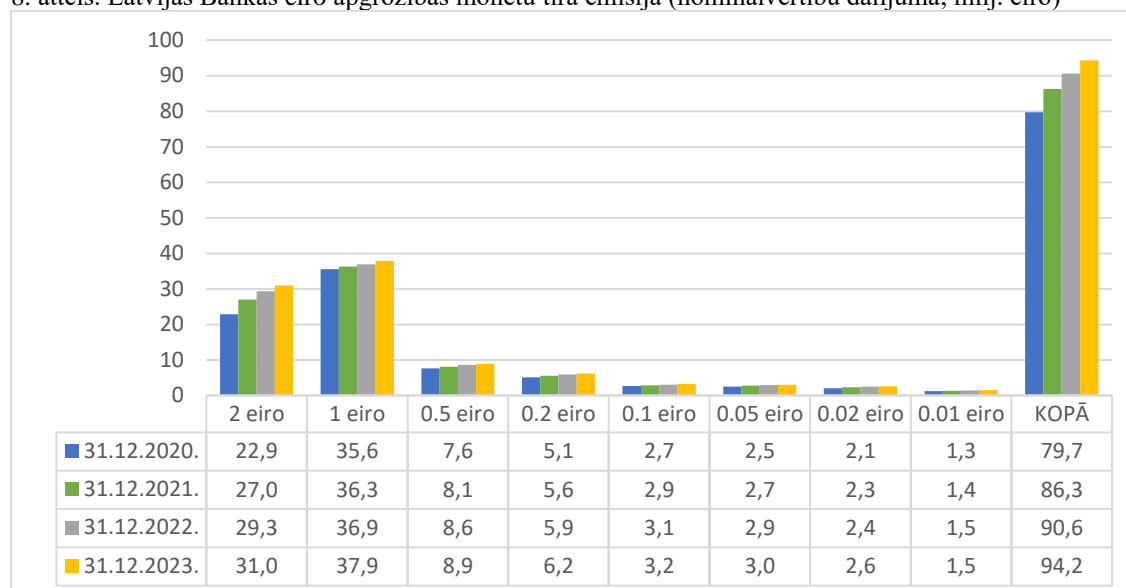
Eiro apgrozības monētu tīrā emisija pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2022. gada beigām bija palielinājusies par 21.7 milj. monētu jeb 4.8 % (sk. 7. att.). Pieauga visu nominālvērtību monētu emisija.

7. attēls. Latvijas Bankas eiro apgrozības monētu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; skaits milj.)

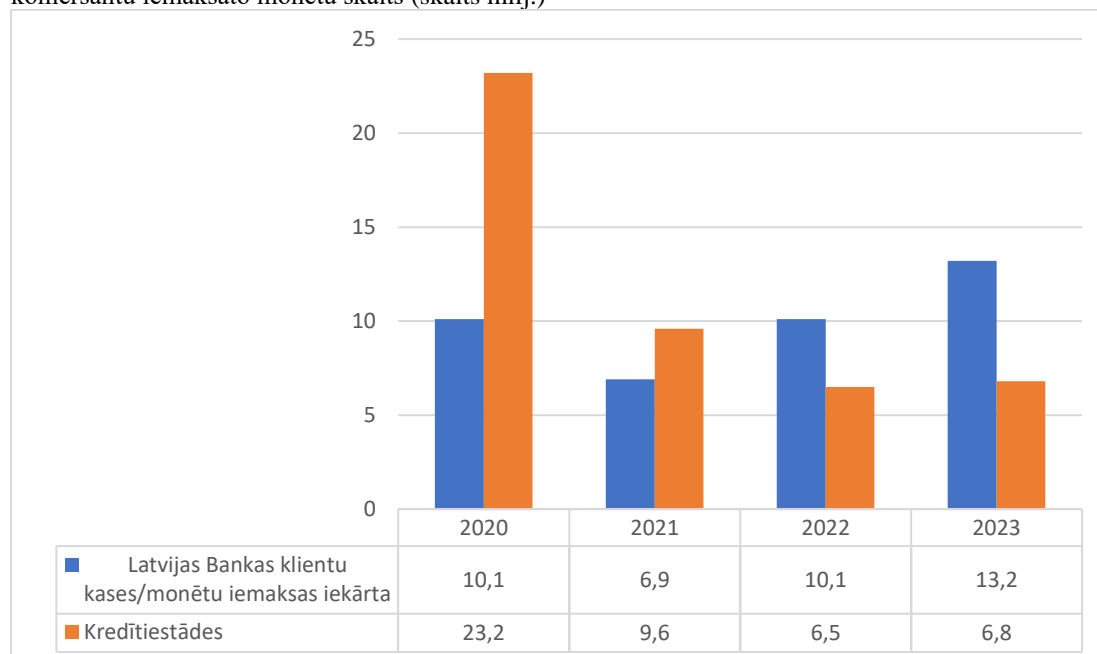
Pārskata periodā salīdzinājumā ar 2022. gada beigām par 3.6 milj. eiro palielinājās Latvijas Bankas eiro apgrozības monētu tīrā emisija (sk. 8. att.) – galvenokārt saistībā ar pozitīvo 1 eiro un 2 eiro monētu emisiju.

8. attēls. Latvijas Bankas eiro apgrozības monētu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; milj. eiro)

Naudas zīmju apstrādes procesu automatizācijas un pilnveides ietvaros Latvijas Bankas Rīgas filiālē ir uzstādītas monētu iemaksas pašapkalpošanās iekārtas. Pārskata periodā, izmantojot uzstādītās monētu iemaksas iekārtas, iemaksāti 13.0 milj. monētu, 0.2 milj. monētu iemaksāti klientu kasēs Rīgas filiālēs (sk. 9. att.). Iemaksātais monētu apjoms ir par 30.7 % lielāks nekā 2022. gadā tika iemaksāts Latvijas Bankas klientu kasēs.

9. attēls. Latvijas Bankas klientu kasēs/monētu iemaksas iekārtās un kredītiestāžu un to pilnvaroto komersantu iemaksāto monētu skaits (skaits milj.)

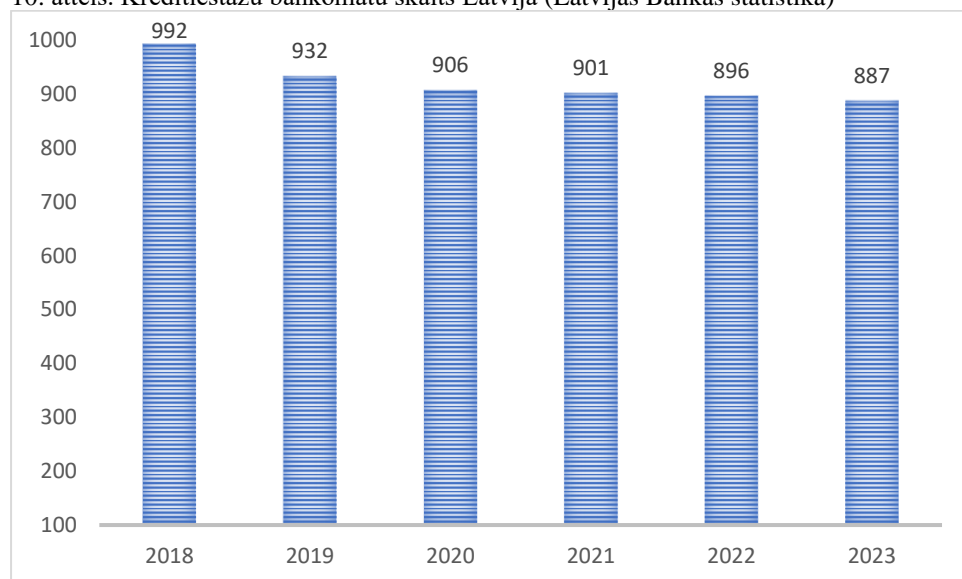
Skaidrās naudas pieejamība

Skaidrā nauda ir nozīmīgs maksāšanas, kā arī uzkrājumu veidošanas līdzeklis. Piekļuves skaidrajai naudai avoti ir kredītiestāžu bankomāti, kredītiestāžu filiāles, VAS "Latvijas Pasts" nodrošinātie skaidrās naudas pakalpojumi un skaidrās naudas izmaksa pie tirgotāja jeb *cash-back* pakalpojums.

Galvenais skaidrās naudas pieejamības nodrošināšanas avots ir kredītiestāžu bankomāti. Ņemot vērā, ka to skaits pēdējos gados pakāpeniski samazinās (sk. 10. att.), Latvijas Banka sadarbībā ar AS "Citadele banka", AS "SEB banka", "Swedbank" AS, Luminor Bank AS Latvijas filiāli un Latvijas Finanšu nozares asociāciju 2023. gada beigās ar nelielām pārmaiņām nosacījumos vienojās turpināt sadarbības memoranda par skaidrās naudas pieejamības nodrošināšanu Latvijas iedzīvotājiem darbību. Memoranda galvenais mērķis ir nodrošināt skaidrās naudas pieejamību iedzīvotājiem visā Latvijas teritorijā, t. i.:

- līdz 2025. gada 1. janvārim saglabāt esošo bankomātu tīklu, nesamazinot bankomātu skaitu vairāk par 5 %;
- veidojot bankomātu tīklu, kopumā ievērot ne vairāk kā 20 kilometru attālumu taisnā līnijā līdz tuvākajam bankomātam no jebkuras vietas Latvijā 99 % Latvijas iedzīvotāju;
- noteikt atbilstošu bankomātu faktiskās pieejamības laiku patērētāju interesēs (katru dienu vismaz 12 stundu).

10. attēls. Kredītiestāžu bankomātu skaits Latvijā (Latvijas Bankas statistika)

Kredītiestāžu bankomātu tīkla kopējais pārklājums nodrošina, ka 99 % Latvijas iedzīvotāju bankomāts ir pieejams ne vairāk kā 20 kilometru attālumā. Latvijas Banka sadarbībā ar citiem finanšu sektora dalībniekiem turpinās veikt pasākumus skaidrās naudas pieejamības nodrošināšanai, ņemot vērā, ka skaidrās naudas pieejamība ir arī ekonomiskās drošības jautājums.

Lai skaidrās naudas pieejamību valstī nodrošinātu ilgtermiņā, 2023. gadā tika izstrādāti un gada nogalē publiskai apspriešanai nodoti grozījumi "Kredītiestāžu likumā" (Likumprojekts), kas noteiks skaidrus pienākumus bankām bankomātu izvietojumā un

to darbības nodrošināšanā. Grozījumi noteiks tās kredītiestādes, uz kurām tiks attiecināts Likumprojektā ietvertais pienākums nodrošināt klientam sniegtā skaidrās naudas izmaksas pakalpojuma atbilstību noteiktām prasībām. Likuma grozījumi noteiks:

- kredītiestādei par pienākumu Latvijas Bankas noteiktā attālumā no jebkuras vietas Latvijas teritorijā nodrošināt vismaz vienu bankomātu;
- minimālo bankomātu skaitu, kāds kredītiestādei būs jānodrošina Latvijas teritorijā;
- minimālo bankomātu darba laiku;
- skaidrās naudas izmaksas pakalpojuma limitu, kāds kredītiestādei jānodrošina, lai tās klients – fiziskā persona – bez maksas varētu saņemt skaidro naudu;
- sankcijas kredītiestādei, kura neizpilda tai uzliktos pienākumus skaidrās naudas pieejamības nodrošināšanā.